

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การทูตพหุภาคีของจีนต่อรัสเซียและเอเชียกลาง (1996 - 2008): จากกรอบข้อตกลงเซี่ยงไฮ้ 5 สู่องค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้ Chinese Multilateral Diplomacy toward Russia and Central Asia (1996-2008): From Shanghai Five to Shanghai Cooperation Organization
ชื่อผู้เขียน	นางสาวปาริชาติ โชคเกิด Miss. Parichat Chokkerd
แผนกวิชา/ คณะ	สาขาการระหว่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. จุลชีพ ชินวรรโณ
ปีการศึกษา	2551

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การทูตพหุภาคีของจีนต่อรัสเซียและเอเชียกลาง (1996-2008): จากกรอบข้อตกลงเซี่ยงไฮ้ 5 สู่องค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้” มีเป้าหมายเพื่อศึกษาการดำเนินการทูตพหุภาคีของจีนที่มีต่อรัสเซียและรัฐในเอเชียกลางภายใต้กรอบองค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้ รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลในการดำเนินการทูตพหุภาคีของจีน และผลประโยชน์แห่งชาติจีน ระหว่าง ค.ศ. 1996-2008 ทั้งนี้เพราะสาธารณรัฐประชาชนจีนในอดีตเคยเน้นการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศในลักษณะทวิภาคีมาโดยตลอด แต่หันมาให้ความสำคัญกับการทูตพหุภาคีมากขึ้น หลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต

การเปลี่ยนแปลงของสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของจีน โดยการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ และแตกออกเป็นสาธารณรัฐอิสระต่าง ๆ 15 ประเทศ รวมทั้งสหพันธรัฐรัสเซีย ทาจิกิสถาน คีร์กีซสถาน และคาซัคสถาน เป็นเหตุให้จีนเผชิญกับความตึงเครียดตาม

แนวพรมแดน จีนมองเห็นความจำเป็นว่าต้องดำเนินการเจรจากำหนดเขตแดนใหม่ เพื่อป้องกันความหวาดระแวงและความขัดแย้ง จีนใช้การทูตทวิภาคีก่อนและต่อมาหันไปใช้การทูตพหุภาคี ด้วยการเชิญผู้นำประเทศเหล่านี้มาหารือร่วมกันในการแก้ปัญหาเขตแดน ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1992 การประชุมดังกล่าวเป็นที่รู้จักในนามว่า “กรอบการประชุมสี่บวกหนึ่ง” (“สี่” หมายถึง รัสเซีย คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน และทาจิกิสถาน บวก “หนึ่ง” คือจีน) อันเป็นจุดเริ่มต้นก่อนที่จะพัฒนาเป็น “กลุ่มเซี่ยงไฮ้ 5” ใน ค.ศ. 1996 และยกระดับความร่วมมือเป็นองค์การระดับภูมิภาค คือ “องค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้” (Shanghai Cooperation Organization) ใน ค.ศ. 2001 การทูตพหุภาคีของจีนในกรอบดังกล่าวทำให้ผู้นำจีนได้พบปะกัน นำไปสู่การประชุมกับผู้นำของประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าวเป็นประจำทุกปี ทำให้เกิดความสนิทสนมใกล้ชิดและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทั้งนี้จีนยังสามารถขยายความร่วมมือให้มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร

การวิเคราะห์การทูตพหุภาคีของจีน ต่อรัสเซียและรัฐเอเชียมกกลางของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ความสำคัญกับ 2 มิติ คือด้านการเมือง-ความมั่นคง และด้านเศรษฐกิจ โดยใช้ทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics) ของเจมส์ เอ็น รอสนาว และแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest) ของ ชาร์ล โอลิเวอร์ จูเนียร์ และฮับดูล เอ ซาฮิด มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินการทูตพหุภาคีของจีน ตลอดจนผลประโยชน์แห่งชาติของจีนที่เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ ของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนต่อรัสเซียและเอเชียมกกลางตลอด 12 ปีที่ผ่านมา

ผลของการศึกษาพบ **ปัจจัยภายนอก** หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศจีน ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก มีอิทธิพลต่อการดำเนินการทูตพหุภาคีของจีนต่อรัสเซียและรัฐในเอเชียมกกลาง

ปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงในประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหภาพโซเวียตที่ระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลายแตกออกเป็นสาธารณรัฐอิสระใน ค.ศ. 1991 จนทำให้จีนมีพรมแดนประชิดกับรัฐอิสระในเอเชียมกกลางหลายประเทศ จีนเจรจากับประเทศดังกล่าวเกี่ยวกับการกำหนดเขตแดน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน จีนใช้การทูตพหุภาคี

ทำให้เกิดความไว้นือเชื่อใจกันมากขึ้น และลดความหวาดระแวงเพราะรัฐในเอเชียกลางมีขนาด เล็กกว่าและเพิ่งแยกตัวใหม่

การรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคของรัฐเพิ่มจำนวนมากขึ้นในยุคหลังสงครามเย็น กระแส ครอบโลกหรือกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้รัฐหันมารวมกลุ่มกันในระดับภูมิภาคมากขึ้น เพื่อเพิ่ม อำนาจต่อรอง และขยายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จีนก็เห็นความสำคัญของการ รวมกลุ่มในระดับภูมิภาคจึงใช้การทูตพหุภาคีกับประเทศเพื่อนบ้านทางตะวันตก

ปัญหาข้ามชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชญากรรมข้ามชาติจากการก่อการร้ายข้ามแดน ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางด้านความมั่นคงของจีน ทำให้จีนดำเนินการทูตพหุภาคี เพื่อสร้าง ความไว้นือเชื่อใจ นำไปสู่การขยายความร่วมมือระหว่างรัฐเพื่อนบ้านเพื่อป้องกันการก่อความ รุนแรงตามแนวชายแดน 3 ประการ คือ กลุ่มก่อการร้าย กลุ่มแบ่งแยกดินแดน และกลุ่มหัวรุนแรง

การแผ่ขยายอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในเอเชียกลาง ภายหลังเหตุการณ์วินาศกรรม จากการก่อการร้ายโจมตีสหรัฐ ฯ เมื่อ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 ทำให้สหรัฐ ฯ ส่งกองกำลังเข้าไปใน อัฟกานิสถาน เพื่อปราบปรามขบวนการก่อการร้ายอัลกออิดะห์ ส่งผลให้สหรัฐ ฯ ไปใช้ฐานทัพใน คีร์กีซสถาน, คาซัคสถาน และทาจิกิสถาน จีนกังวลต่ออิทธิพลของสหรัฐ ฯ ที่เพิ่มขึ้นในประเทศที่มี พรมแดนติดต่อกับจีน จึงหาทางลดอิทธิพลของสหรัฐ ฯ ด้วยการมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัฐใน เอเชียกลางเหล่านี้

ปัจจัยภายใน หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศจีน ที่มีอิทธิพลต่อการ ดำเนินการทูตพหุภาคีของจีนต่อรัสเซีย และเอเชียกลาง ประกอบด้วย

ความกังวลของจีนต่อปัญหาชาติพันธุ์ ชาตินิยม (ethno-nationalism) เนื่องจากจีนเป็น ประเทศที่มีชนกลุ่มน้อยอยู่ในประเทศ 55 กลุ่ม โดยเฉพาะในเขตปกครองตนเองซินเจียงมี ชนกลุ่มน้อยชาวอุยกูร์ ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมกับประเทศในรัฐเอเชียกลาง ชาวอุยกูร์ในจีนบางส่วนไม่พอใจที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีน และต้องการแยกตัวเพื่อเป็น รัฐอิสระ การดำเนินการทูตพหุภาคีของจีนต่อรัสเซียและรัฐเอเชียกลาง เพื่อแสวงหาความร่วมมือ ในการต่อต้านภัยคุกคามจากชนกลุ่มน้อยอุยกูร์บางส่วนที่พยายามก่อการร้ายเพื่อแบ่งแยกดินแดน

การสืบทอดอำนาจของผู้นำจีนจากรุ่นสู่รุ่น เป็นไปด้วยความราบรื่น ทำให้การดำเนิน นโยบายต่างประเทศพหุภาคีต่อรัสเซีย และรัฐเอเชียกลาง ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและมีเอกภาพ จากการก่อตั้งกลุ่มเซี่ยงไฮ้ 5 พัฒนาเป็น องค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้

การพัฒนาเศรษฐกิจของจีน โดยการปฏิรูปเศรษฐกิจจีนให้มีลักษณะสังคมนิยม ทันสมัย คือการใช้กลไกตลาดมาผสมผสาน ทำให้เศรษฐกิจจีนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ผลผลิตเพิ่ม

จำนวนมากขึ้น จีนต้องการค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านและสามารถส่งออกสินค้าไปขายในประเทศสมาชิกขององค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้มากขึ้น

ความต้องการด้านพลังงานของจีนที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมมีการขยายตัวอย่างมาก ทำให้จีนไม่สามารถพึ่งพาพลังงานที่จีนผลิตได้เองตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 ยิ่งไปกว่านั้นแหล่งนำเข้าน้ำมันและทรัพยากรเชิงพลังงานจากตะวันออกกลางเกิดความเสี่ยงภัยมากขึ้น การดำเนินการทูตพหุภาคีของจีนต่อรัสเซียและรัฐในเอเชียกลาง เปิดโอกาสให้จีนเข้าไปแสวงหาทรัพยากรพลังงานที่มีอยู่ในรัฐเอเชียกลางได้โดยสะดวก

การวิเคราะห์ผลประโยชน์แห่งชาติจีนทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจพบว่าด้านการเมือง ความมั่นคง ทำให้จีนและรัฐภาคีองค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้ มีความไว้วางใจกันมากขึ้น ช่วยแก้ไขปัญหาคัดแดนให้คลี่คลายไปในทางที่ดี อีกทั้งยังร่วมมือกันแก้ไขปัญหาข้ามชาติอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อการร้าย มิให้บั่นทอนเสถียรภาพทางด้านการเมืองของจีนได้ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้มูลค่าการค้าระหว่างจีนกับรัสเซียและรัฐเพื่อนบ้านในเอเชียกลางขยายตัวมากขึ้น ทำให้การลงทุนของจีนในประเทศดังกล่าวได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น ทำให้จีนลดการพึ่งพาการนำเข้าทรัพยากรเชิงพลังงานจากตะวันออกกลาง และเพิ่มทางเลือกในการแสวงหาพลังงานให้มีความหลากหลายมากขึ้น

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนภายใต้การทูตพหุภาคี ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศเพื่อนบ้านด้านตะวันตกดังกล่าว มีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน เป็นมิตรใกล้ชิด นำไปสู่การขยายความร่วมมือในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การร่วมมือทางทหารในรูปแบบการซ้อมรบร่วมกัน

แนวโน้มการทูตพหุภาคีของจีนต่อรัสเซียและเอเชียกลาง มีลักษณะมุ่งเน้นที่จะกระชับความสัมพันธ์กับประเทศภาคีองค์การความร่วมมือแห่งเซี่ยงไฮ้มากขึ้น บนพื้นฐานหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติห้าประการ กล่าวคือการเคารพซึ่งบูรณภาพแห่งดินแดนและอำนาจอธิปไตยร่วมกัน การไม่รุกรานซึ่งกันและกัน การไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน การมีผลประโยชน์ที่เท่าเทียมร่วมกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทำให้ความร่วมมือระหว่างจีนและรัฐภาคีจะยิ่งพัฒนาในลักษณะที่หลากหลาย และขยายวงสมาชิกเพิ่มมากขึ้น